

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn	3
1. Bakgrunn	3
Forankring	3
2. Kunnskapsgrunnlag.....	4
Om fattigdom i Norge.....	4
Levekår i Trondheim.....	6
3. Statusoppdatering ”Økonomisk trygghet, sosial utjevning og aktiv deltakelse for alle innbyggere i Trondheim”	7
4. Disposisjon av revidert plan.....	15
5. Forebyggende tiltak	16
Utdanning med god kvalitet.....	16
Områdeløft.....	17
Byutforming og folkehelse tiltak for voksne.....	18
Folkehelseplan for barn og unge	18
Introduksjonsprogram.....	18
Kultur for alle.....	19
Frivillighetspolitikken	19
6. Målsetninger 2013-2017	20
Hovedmål 1: Alle som behøver økonomisk støtte skal få mulighet til aktive tiltak som leder mot arbeid	20
Hovedmål 2: Sosialhjelp er en midlertidig ytelse	21
Hovedmål 3: Barnefamilier som mottar økonomisk sosialhjelp skal være kartlagt og skal motta koordinerte tjenester fra HV, BFT og NAV.....	22
Hovedmål 4: Alle ansatte i OSK skal ha kompetanse på områdene økonomisk råd og veiledning, familieperspektiv og ungdomsarbeid	23
Hovedmål 5: Boligrådgeving skal gis til alle som har vansker på boligmarkedet.....	23
Hovedmål 6: Alle barn skal ha mulighet til å ha en aktiv fritid, også når familieøkonomien er svak	24
Hovedmål 7: Sosial ulikhet i helse skal forebygges.....	26
Hovedmål 8: Brukermedvirkning skal ivaretas i hele organisasjonen	27

Hovedmål 9: Borgere fra andre land skal kjenne hvilke tjenester de kan få fra Trondheim kommune.....	27
7. Litteratur.....	30

1. Bakgrunn

Trondheim Kommunes forrige handlingsplan for å bekjempe fattigdom har hatt virkeperiode fra 2008 til 2011. Den reviderte planen, nå benevnt som en temaplan er dels en kunnskapsstatus, dels en evaluering av forrige plan og til slutt målsetninger med tiltak for neste planperiode.

I denne planen gis det først en kort kunnskapsoppsummering om fattigdom i Norge, og deretter en beskrivelse av den kunnskapen som foreligger om fattigdom i Trondheim. Det er forsøkt å belyse sammenhengen mellom fattigdom og helse, og i hvilket omfang barn blir rammet av fattigdom. Videre gjennomgås målene fra forrige planperiode. Det vurderes hvorvidt målet er oppnådd, hvorvidt tiltakene er iverksatt og dessuten en vurdering av om målsetningen er uttømt eller skal være med i neste planperiode. Til slutt beskrives sju mål for neste planperiode, men tilhørende tiltak.

Forankring.

I kommuneplanens samfunnsdel er *mestring* trukket fram som en av kommunens hovedstrategier. En slik strategi innebærer at kommunen i størst mulig grad skal bidra til at innbyggerne klarer seg selv, tar ansvar selv, gjør sine egne valg og bruker sine ressurser. Hovedmål 3 i samfunnsdelen sier "I 2020 er Trondheim en inkluderende og mangfoldig by" Trondheim kommune vil bekjempe fattigdom og satse målrettet på å trygge alle barns oppvekstvilkår. Planen slår fast at utdanning er den beste investeringen mot fattigdom. Det første underpunktet under mål 3 sier "I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid". Herunder skal barn og unge med vanskelige hjemmeforhold få god oppfølging i barndommen og i overgangen til ungdoms- og voksenliv, og foreldre som trenger det skal styrkes slik at barna opplever hjemmet som den viktigste arenaen for omsorg og oppvekst. Mål 3.4 er "I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter til å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats". Kommunen vil styrke kvalifiserende tiltak, bidra til at ungdom fullfører utdanning og kommer seg i arbeid og bidra til at innbyggere med minoritetsbakgrunn kommer seg ut i arbeidslivet. Mål 3.6 sier "I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert". Utsatte grupper skal få bedre mulighet til å ta vare på egen helse gjennom informasjon, veiledning og støtte.

2. Kunnskapsgrunnlag

Om fattigdom i Norge.

Det finnes flere definisjoner på hva fattigdom er. FN har i sitt charter mot fattigdom definert at fattigdom er når et menneske mangler et materielt minimum som bosted, tilstrekkelig mat og lignende. En slik fattigdomsdefinisjon gir liten mening i Norge. En sammenligning av forskjellige fattigdomsmål som ofte blir benyttet, gir et anslag på mellom 2 og 13 prosent inntektsfattige i Norge (Nordmann 2009). EU har i en mye brukt definisjon satt en grense for *risiko* for å være i fattigdom på 60 prosent av medianinntekten etter skatt, heretter benevnt som EU60. Det regnes inn stordriftsfordeler om husholdningen består av flere personer, og ulike varianter av målet oppstår om man inkluderer eller ekskluderer mennesker med formue eller studenter. En enslig voksen ble regnet som i risiko for fattigdom om inntekten var mindre enn rundt 250 000 kr i 2010 (det er 2010-tall som hovedsakelig benyttes i dette kapittelet). En familie med to voksne og to barn må gange denne inntekten med 2,1 for å ha en inntekt over risikodefinsjonen. Det er EU60, uten studenter og formuende, som blir benyttet videre i denne temaplanen. Dette gjøres dels fordi forrige fattigdomsplan brukte dette målet, og dels fordi denne definisjonen er målt i leveårsstudien for Trondheim. EU60 er et mål som er satt så høyt at mange minstepensjonister vil kategoriseres som i risiko for fattigdom etter denne definisjonen. Det utgjør et betydelig problem med en slik målemetode, da de fleste minstepensjonister i leveårsundersøkelser oppgir at de har tilstrekkelige økonomiske ressurser (Herud og Naper 2012). Enslige eldre og aleneboere under 45 år dominerer gruppen som er i risiko for å være fattige. (Folkehelsepolitisk rapport 2011)

FAFO publiserte i 2011 en kunnskapsoppsummering om fattigdom i Norge (Fløtten m.fl. 2011) For Norge som helhet har andelen av befolkningen som er i risiko for å bli fattige etter EUs mål vært nokså stabil siden 2001 (rundt 11 %, synkende til mellom 7 og 8 % om man ekskluderer studenter og formuende), men en stadig større andel befinner seg i det nedre sjiktet av denne gruppen. Det er verd å minne om at EU60 er relativt, og når inntektsnivået i befolkningen blir høyere enn prisstigningen, vil terskelen for lavinntektsgruppa også bli tilsvarende høyere, og representere høyere kjøpekraft. Schafft og Spjekavik (2012) viser til en studie hvor man holder lavinntektsmålet konstant på nivået fra år 2000, og bare justerer for prisveksten. Andelen som da blir værende i lavinntektsgruppa, altså med like lav kjøpekraft, faller jevnt fra 18 prosent i 1996 til fire prosent i 2009. Dette illustrerer at en stor del av gruppa med relativt svak økonomi likevel har opplevd økningen i kjøpekraft, på linje med som resten av befolkningen, de siste årene.

Fløtten m.fl. (2011) viser videre at personer med minoritetsbakgrunn har tre ganger så høy risiko for å være i lavinntektsgruppa som etnisk norske/vestlige, og innvandrere med lavinntekt har mindre økonomiske ressurser enn etnisk norske med lavinntekt. Det er stor forskjell mellom ulike landbakgrunner, innvandrere fra Afrika og deler av Asia har langt høyere risiko for lavinntekt enn mennesker som er født i Norge. Innvandrere fra enkelte

andre land har lavere risiko for lavinntekt enn majoritetsbefolkningen. Risikoen for lavinntekt synker med økende botid. Risiko for fattigdom er sterkt forbundet med yrkesaktivitet, men i minoritetsbefolkningen er det en liten andel som både har lavinntekt og er yrkesaktive. Dette fenomenet, "working poor", sees ikke blant etnisk norske. Det er særlig faktorene store barnefamilier og lav yrkesdeltakelse hos kvinner som skiller lavinntektsgruppene i innvandrerbefolkningen fra majoritetsbefolkningen (Fløtten m.fl. 2011) Gjennomsnittsinntekt blant innvandrere var i 2009 189 500, mens gjennomsnittsinntekten i hele befolkningen var 246 600. Blant norskfødte er det bare 3,1 prosent av befolkningen som opplever vedvarende lavinntekt definert som inntekt under EU60 i en treårsperiode. I innvandrerbefolkningen gjelder dette hele 25,1 prosent. Begge disse gruppene er redusert siden 2005 (iFakta 2012)

Fra slutten av 90-tallet fram til 2010 har andelen barn som vokser opp i familier med lavinntekt doblet seg i Norge, fra i underkant av 4 % til rundt 8 %. Tidligere var det en mindre andel barn enn voksne som levde i familier med lavinntekt, på grunn av relativt store overføringer til barnefamiliene. Slike overføringer er i hovedsak barnetrygd og kontantstøtte. Disse ordningene har blitt redusert de senere årene. Nyere velferdsgoder for barnefamilier, slik som makspris på barnehage og bedre permisjonsordninger blir ikke fanget opp i inntektsmål. Slike goder må likevel vektlegges når man vurderer den økonomiske utviklingen for barnefamilier. Barn i familier med minoritetsbakgrunn er kraftig overrepresentert blant andelen barn i lavinntektsfamilier, i underkant av 40 % i 2009. Barn som vokser opp i fattige familier har dobbelt så stor sjanse som andre barn til selv å ende opp som fattige.

Det er stort overlapp mellom ulike levekårsproblem og lavinntekt. Blant mottakere av økonomisk sosialhjelp rapporterer nesten 30 prosent om dårlig helse, mot 7 prosent av befolkningen for øvrig. Denne tendensen forsterkes ytterligere av at sosialhjelpsmottakere er yngre enn majoriteten i befolkningen og derfor burde hatt bedre helse. Ruslidelser og psykiske lidelser er overrepresentert. Sosialhjelpsmottakere vurderer sin egen helse som dårligere enn det uføretrygdede gjør. Barn i familier med lav inntekt rapporterer om dårligere helse enn andre barn. (Herud og Naper 2012)

Sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og helse er svært synlig i forhold til deltakelse i arbeidslivet, hvor de som ikke er i jobb har dårligere helse enn de som er i jobb. Årsakssammenhengene i denne problemstillingen er komplekse, det er sannsynlig at mennesker med dårlig helse i større grad faller ut av arbeidsmarkedet enn andre, samtidig som det nok også er faktorer ved arbeidsdeltakelse som i seg selv er helsefremmende. Mennesker med lav sosioøkonomisk status har også en mindre helsefremmende livsstil enn andre, målt ved for eksempel variabler som kosthold, overvekt, fysisk aktivitet og røyking. Alkoholbruk har en omvendt sosial gradient, hvor mennesker med høy sosioøkonomisk status drikker mer enn de med lav sosioøkonomisk status. Ulike levekårsulemper gir større sannsynlighet for å ha psykiske lidelser. Mennesker med høy sosioøkonomisk status benytter spesialiserte og forebyggende helsetjenester mer, mens mennesker med lav sosioøkonomisk

status i større grad benytter legevakt. Dette kan illustrere ulik holdning til egen helse og helseproblem, men kunnskapsgrunnlaget er usikkert i forhold til å finne årsakene til ulik bruk av helsetjenesten. (Folkehelsepolitisk rapport 2012)

Levekår i Trondheim

Rapporten "Levekår i Trondheim 2011" viser at lavinntekt er ujevnt geografisk fordelt i byen. I Trondheim er det 8,1 % av befolkningen som har så lav inntekt at de inngår i EU60-definisjonen. Gjennomsnittet for ASSS-kommunene (de 10 største byene i Norge) er på 7,9 %. Sentrumsnære bydeler, samt Moholt, har flest innbyggere med lavinntekt. Vi kjenner ikke årsaken til dette, men dette er de samme bydelene som har mange unge aleneboende innbyggere. Blant de mer perifere bydelene er det nevnte Moholt som har suverent flest innbyggere med lavinntekt, hele 25 p% av innbyggerne. Dernest er det 15,6 % av innbyggerne på Saupstad som er i risiko for fattigdom, og 10,6 % av innbyggerne på Kattem. Grappa med lav inntekt er betydelig større enn antall sosialhjelpsmottakere.

6,9 % av barna i Trondheim lever i familier som er i risiko for fattigdom. (obs, her er tallet i den trykte versjonen av levekårsstudien feil). I tall blir dette 2 541 barn. På Lademoen bor hele 27,5 prosent av barna i familier med lavinntekt, og på Saupstad gjelder dette 22,6 % av barna. Dette er bydeler som i utgangspunktet har relativt lave barnetall. Høy andel barn i lavinntektsfamilier finner vi videre i en del sentrumsbydeler samt på Kattem og Moholt. (Levekår 2011, s 30).

Nøkkeltall for sosialhjelp:

Mottakere av økonomisk sosialhjelp per mnd 2012	1404
Kvalifiseringsprogram 2012	429
Mottakere av økonomisk sosialhjelp mer enn tre år	267
Barnefamilier som mottar økonomisk sosialhjelp 2012	367
Barn i familier som mottar økonomisk sosialhjelp 2012	734
Barnefamilier som mottar økonomisk sosialhjelp i mer enn tre år	67

NAV har i oktober 2012 registrer rundt 2000 personer i Trondheim som arbeidsledige.

Bildet av fattigdomssituasjonen i Trondheim kan oppsummeres med at det er langt flere som har så lav inntekt at de defineres som i risiko for fattigdom, enn de som mottar sosialhjelp eller som er registrerte arbeidsledige.

Vi har nokså lite data på hvordan helsetilstanden i Trondheim varierer i forhold til en sosial dimensjon. Det er relativt store forskjeller i forventet levealder mellom bydelene, og det kan synes som om bydeler som skårer lavt på sosioøkonomiske variabler også har kortere gjennomsnittlig levealder. Dette vil i så fall stemme godt med nasjonal kunnskap. I forhold til et landsgjennomsnitt har Trondheim en ung og høyt utdannet befolkning. Derav følger at Trondheims befolkning skårer bedre på en del helseindikatorer som røyking, medisinbruk

mot psykisk sykdom, diabetes type 2 og medisinbruk mot kols. På variabler knyttet til hjerte- og karsykdom skiller ikke Trondheim seg like positivt ut, og Trondheim har en litt høyere dødelighet knyttet til kreft enn landsgjennomsnittet (Kommunehelsas statistikkbank). I tråd med demografien har Trondheim videre en noe lavere antall uføretrygdede i alle aldersgrupper enn landsgjennomsnittet.

I Trondheim kommune finnes det i dag ikke datamateriale som kan fortelle hvordan sosioøkonomiske variabler og helse sammenfaller lokalt, men det er ikke grunnlag til å tro at Trondheim skiller seg ut fra landet for øvrig. Det medfører at lav utdanning og liten tilknytning til arbeidslivet gir økt sannsynlighet for helseproblem og høyere dødelighet.

3. Statusoppdatering "Økonomisk trygghet, sosial utjevning og aktiv deltakelse for alle innbyggere i Trondheim".

Dette kapitlet er en beskrivelse av oppfølgingen av fattigdomsplanen fra 2008. Det er tidligere levert tre saker som beskriver måloppnåelse, og i disse finnes supplerende informasjon og mer detaljerte beskrivelser.

Det gjøres en subjektiv vurdering av status i forhold til alle målsetningene og hvorvidt målet skal videreføres i revidert plan.

Oppsummert er de fleste tiltakene fra forrige plan iverksatt. Handlingsplanen mot fattigdom inneholdt flere tiltak om nye politiske saker. Ikke alle disse sakene har blitt skrevet, dette framgår under de enkelte delmål. Dette skyldes delvis at utviklingen av fagområdene og planverk som ikke er beskrevet i tiltaksplanen mot fattigdom, har gjort planbehovet mindre relevant.

1. Fra passiv stønad til aktivitet og inntekt. Ingen skal over tid ha økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde.

NAV's tiltak er innrettet mot at alle byens innbyggere i størst mulig grad skal være selvforsørget, og at alle tiltak skal lede mot arbeidslivet. Kvalifiseringsprogrammet (KVP) er det primære redskapet for å få sosialhjelpsmottakere over i jobb, eller avklart mot varige trygdeytelser.

Antall sosialhjelpsmottakere falt ved introduksjonen av KVP. Vi ser av tallene at det er samsvar mellom deltakerantallet i KVP og redusert antall sosialhjelpsmottakere. Dette tyder på at KVP brukes overfor riktig målgruppe.

Tabell 1:

	Mnd 1-9 2009	Mnd 1-9 2010	Mnd 1-9 2011	Mnd 1-9 2012
	Antall	Antall	Antall	Antall

	mottakere	mottakere	mottakere	mottakere
Økonomisk sosialhjelp	2070	1458	1482	1404
KVP	Utrullingsfase	465	386	429

Resultatene av kvalifiseringsprogrammet i 2011:

Tabell 2:

Til ordinært arbeid	28%
Arbeid med tidsbegrenset lønnstilskudd	10%
Andre arbeidsmarkedstiltak	6%
Skolegang	5%
Uføretrygd	3%
Arbeidsavklaringspenger	22%
Økonomisk sosialhjelp i påvente av avklaring uførepensjon	6%
Økonomisk sosialhjelp	12%

Tallene tyder på at deltakerne i KVP i nokså stor grad oppnår programmets mål om at det skal lede inn i arbeidslivet eller med en avklaring mot trygdeytelser., men at det fortsatt er et stykke igjen å gå før man lykkes fullstendig. Forskningsstiftelsen FAFO skal på tampen av 2012 levere en større evaluering av KVP i de store byene.

Forrige fattigdomsplan sitt mål med å sikre at ingen får økonomisk sosialhjelp i mer enn tre år er ikke nådd.

Status 2012: Det har skjedd en positiv utvikling, men målet er ikke oppnådd. Målsetningen videreføres i revidert plan.

2. Husstander med lav inntekt – standardiserte ytelser for lavinntektsfamilier.

Satsene for tilskudd til engangsytelser og ytelser ved begivenheter er oppdaterte og kjente ved NAV-kontorene. Ut over dette vurderer rådmannen at KVP i praksis er den ordningen som skal fange opp sosialhjelpsmottakerne og deres behov for økonomisk forutsigbarhet over tid.

Status 2012: Normer for standardiserte ytelser ligger til grunn for utbetaling av økonomisk sosialhjelp, men NAV-kontorene har fortsatt handlingsrom for individuell vurdering. Målet videreføres ikke i neste planperiode

3. Videreutvikle tilbudet om økonomisk veiledning.

Trondheim Kommune har en egen gjeldsrådgiver ansatt i NAV. Gjeldsrådgiveren har spesielt ansvar for opplæring av ansatte som skal gi økonomisk veiledning til brukere, men driver også med arbeid direkte mot brukere og holder kurs. Å gjøre den enkelte bruker i stand til å få økonomisk oversikt og prioritere nødvendige utgifter er en del av det kvalifiserende arbeidet. Gjeldrådgiving kan ikke settes som vilkår for å få økonomisk sosialhjelp slik planen foreslo, da vilkår ikke kan benyttes på denne måten. Momentet med vilkår oppleves som lite relevant, da de fleste sosialhjelpsmottakere ønsker økonomisk veiledning.

Tiltaket med å opprette egne avtaler med kommunens bankforbindelse om veiledningstiltak av sosialhjelpsmottakere er ikke iverksatt. Kommunens egen gjeldsrådgivers kompetansehevingsprogram vurderes å dekke behovet. En del av oppdraget i økonomisk råd og veiledning er å finne løsninger for brukere og da finner NAV individuelle løsninger sammen med brukers egen bank.

Status 2012: Målet er nådd. Tiltaket videreføres som en del av kompetanseoppbyggingen i NAV i neste planperiode

4. Sikre barn i familier med dårlig økonomi bedre oppvekstforhold.

OSK-lederne har koordinert arbeid overfor barnefamilier som et felles mål i sine lederavtaler. Både på Heimdal og Østbyen har det vært gjennomført vellykkede prosjekt som har utviklet kunnskap og metoder for arbeid overfor utsatte familier. Nyankomne flyktninger og innvandrere får tilbud om barnas INN, et eget introduksjonsprogram, hvor de tilbys aktiviteter som fremmer integrering.

Forrige plan inneholdt et moment om en egen plan for barn i familier med dårlig økonomi, og denne planen har ikke blitt skrevet. Både kulturenhetens barnepakke og barne- og ungdomstjenestene er evaluert de siste årene, og evalueringene viser at vi har en rekke tiltak som viser god effekt. Disse barnas situasjon har blitt inkludert i flere planverk som omhandler barne- og ungdomssatsingen i Trondheim kommune. Barn i lavinntektsfamilier får et sterkere fokus i denne revideringen.

Når rådmannen tildeler midler til tiltaksarrangører for aktiviteter for barn og unge, er tiltakenes treffsikkerhet i forhold til de mest utsatte barn- og ungdomsgruppene et moment som vektes i vurderingene.

Status 2012: Det har vært en god utvikling på området. Målet videreføres i neste planperiode.

5. Sikre ungdom god overgang til voksenlivet.

Trondheim har lavere frafall fra videregående opplæring enn landsgjennomsnittet. Arbeidet mot frafall i skolen er intensivert i samarbeid med NAV og fylkeskommunen, og de tre partene møtes jevnlig for å utvikle området. Alle bydelene har aksjonsteam, og tiltak for bedre rådgiving i skolen er gjennomgått i politisk sak høsten 2008. Det er Inngått

samarbeidsavtale med NAV og Sør-Trøndelag fylkeskommunen for samarbeid rundt frafallsproblematikk og ansvarsfordeling.

Det er implementert rutiner som skal sikre ungdom som behøver langvarige tjenester i overgangen mellom Barne- og familietjenesten og Helse- og velferd. Herunder også opplegg for ettervern for barn som har hatt tiltak under barnevernet.

Røde Kors driver i samarbeid med NAV Lerkendal et tiltak hvor unge blant annet får forsøke seg som bistandsarbeidere i Kenya. Tiltaket rapporteres å være vellykket.

NAV har som mål at ingen under 24 skal få passive ytelser. Et eget praktisk tilbud for ungdom som faller fra opplæring er ikke opprettet i kommunal regi, men NAV har tiltak som retter seg spesielt mot gruppen. NAV Aktiv Start er et tilbud som settes i gang *før* oppstart av KVP for ungdom.

Antall sosialhjelpsmottakere under 21 år har falt dramatisk de siste årene.

Våren 2009	Våren 2010	Våren 2011	Våren 2012
244	217	169	133

Det er ikke utarbeidet en egen plan for voksenbistand i utsatte ungdomsmiljøer. Ungdom begår stadig færre normbrudd, og kommunens koordinator for kriminalitetsforebyggende arbeid har hatt en aktiv rolle de gangene det har vært tendenser til at spesielle ungdomsmiljøer har utviklet seg i negativ retning.

Erfaringene med tett helhetlig oppfølging av unge rusmisbrukere fra TIUR-prosjektet er videreført i SAMUR, også dette i regi av Stavne AK.

Status 2012: Tiltakene er i hovedsak iverksatt, med unntak av alternative kommunale opplæringsarenaer. Målsetningene er ikke nådd, da det gjenstår noe på implementeringsarbeid. Målet videreføres ikke i ny plan da det er godt forankret i sektorenes egne planer og i samarbeidsstrukturer mellom fylkeskommunen, NAV og kommunen.

6. Varig og trygg bolig for alle.

Trondheim kommune har gjennom prosjektet "Fra kommunal til privat bolig" bistått kommunale leietakere til kjøp av egen bolig enten ved å kjøpe den kommunalt eide borettslagsleiligheten de bor i eller annen leilighet. Prosjektet startet høsten 2009, og hittil har 110 leietakere kjøpt seg bolig. Mange av disse er barnefamilier. Som en ekstra stimulans gis leietakere i kommunalt eide andeler i borettslag og kommunalt eide eierseksjoner muligheten til å kjøpe den boligen de leier til takstpris minus kr 50 000, forutsatt at husstandens inntekt er innenfor de inntektsgrensene som til enhver tid gjelder for startlansordningen.

Retningslinjene for startlån er revidert og volumet på tildelte startlån øker.

Retningslinjene for søknadsbehandling og tildeling av kommunal utleiebolig er revidert. Det er lagt vekt på at kommunale boliger skal være et tilbud for særskilt vanskeligstilte på boligmarkedet og at andre boligvirkemidler i større grad skal benyttes. God boligrådgivning skal bidra til at flest mest mulig blir selvhjulpne innenfor det ordinære boligmarkedet ved å gi aktiv hjelp gjennom råd, veiledning og praktisk bistand - hjelp til selvhjelp.

Det er igangsatt samarbeidsprosjekt i alle bydeler mellom NAV og helse- velferdskontorene for å styrke samhandlingen i kommunen for å redusere bruk av midlertidig bolig og bedre utnyttelse av det private boligmarkedet.

Retningslinjene innskjerper krav om oppfølging der boligsøkere vurderes å ha utfordringer knyttet til å mestre bosituasjonen, og det stilles vilkår i boligvedtaket og tildeling av bolig forutsetter at boligsøker går inn i et forpliktende samarbeid med tjenesteapparatet.

Det er satt i gang et prosjekt med utprøving av "Housing– first" - en modell for oppfølging av beboere med rus og psykiske problem i bolig.

Det er politisk vedtatt en styrking botilbudet for personer med rusproblem som innbærer opprettelse av egen sykehjemsavdeling, utvidelse av antallet småhus og utvidelse av antallet boenheter for målgruppen.

Ordningen med kommunal bostøtte er utvidet til også å gjelde for søkere med arbeidsavklaringspenger.

Modeller for rimelige boliger/lavinnskuddsboliger har ikke blitt utviklet.

Sak om kommunens satsning på boligrådgivning er politisk vedtatt. Kommunen ønsker med denne satsningen å utnytte andre boligvirkemidler for å lette presset på kommunale boliger.

Status 2012: Tiltakene er hovedsakelig iverksatt med gode resultater. Boligmarkedet fortsetter å være utfordrende for vanskeligstilte, og det er derfor vanskelig å se at hovedmålsetningene er innfridd. Målsetningene videreføres.

Gode individuelle boligløsninger.

Sak om bo – og tjenestetilbud for personer med rusproblem ble vedtatt i bystyret juni 2012.

En gjennomsnittlig venteliste på tre mnd for tildeling av kommunal bolig er ikke oppnådd. Ventelista har hatt en nedgang i 2010 og 2011, men en økning igjen i 2012. En satsning på en utvidelse av botilbudet for personer med rusproblem og mål om en netto tilvekst av antallet kommunale utleieboliger kan/vil bidra til å redusere ventelista.

En nasjonal kartlegging av bostedsløse gjennomføres uke 48 i 2012.

Status 2012: Tiltakene er iverksatt. Målet er ikke ennå ikke oppnådd, men videre arbeid er primært forankret i boligprogrammet og til dels i ruspolitisk handlingsplan og videreføres ikke som en del av fattigdomsplanen.

7. Inkludere innvandrere i arbeidslivet.

Gjennom både NAV og de kommunale integrerings- og opplæringstiltakene er det et sterkt fokus på å sikre tilknytning til arbeidslivet for de som av ulike årsaker står utenfor.

Rådmannen leverte våren 2012 en egen sak om strategier for å bedre resultatoppnåelsen i introduksjonsprogrammet, og tiltakene fra denne saken er allerede igangsatt og er forventet å gi resultat. Blant annet skal alle enheter i Trondheim kommune tilby praksisplasser, slik at deltakere i størst mulig grad kan delta i det reelle arbeidslivet samtidig som de får norskopplæring.

NAV og EVO har et lovende samarbeidsprosjekt som skal gi kombinert språkopplæring og praksis til mennesker med minoritetsbakgrunn som har vært lenge utenfor arbeidslivet og hvor språkkunnskapene synes å være et hinder.

Status 2012: Tiltakene er iverksatt, men målet er ikke nådd. Fokus på flyktninger og innvandreres spesielle utfordringer i arbeidsmarkedet videreføres i revidert plan.

Opplærings og veiledningstiltak for vanskeligstilt ungdom.

I forkant av KVP kan NAV gi ungdom tilbud om programmet "Aktiv start", som skal gi en individuelt tilpasset fase med innhold som er tilpasset den enkelte. Kommunen har også tiltaksplasser, både i egen regi og i samarbeid med KIM-senteret, som er tilpasset unge med ulike utfordringer.

Det er ikke utarbeidet en politisk sak om disse tilbudene.

NAV har i samarbeid med Røde Kors et tiltak som legger til rette for at ungdom kan få tiltak som blant annet inkluderer bistandsarbeid.

Status 2012: Tiltakene er iverksatt og målet er nådd ved at det finnes tilgjengelige tiltaksplasser.

Fleksibel tilknytning til arbeidslivet.

En egen plan for å hindre utstøting av arbeidslivet når kommunen er arbeidsgiver er ikke lagt fram, men Trondheim kommune har gjennom IA-avtalen forpliktet seg til å gjennomføre tiltak som legger til rette for at ansatte kan fortsette i jobb også når helsetilstanden deres endrer seg.

Status 2012: Tiltaket er implementert og målsetningen videreføres ikke i revidert plan.

8. Skape arbeidsplasser for rusavhengige.

Trondheim kommune har et tilbud både for mennesker som er i aktiv rus, og for de rusavhengige som ønsker rehabilitering.

Dagsverket som drives i regi av Stavne og Sorgenfri mottar kommunal støtte og er sentrale virkemidler i arbeidet med rusavhengige. Legemiddellassistert rusbehandling gis både til de som ønsker å bli rusfrie, og som et stabiliserende tiltak. Helse- og overdoseteamet gir helsetjenester til rusmisbrukerne.

Status 2012: Målene er nådd. Ruspolitisk handlingsplan vil bli revidert vinteren 2013.

9. Utjevne sosiale helseforskjeller i Trondheim .

”Plan for helse- og velferdstjenester for befolkningen mellom 18 - 67” er lagt fram for politisk behandling, og har som hovedstrategi at tjenestene skal legge til rette for at alle tjenestemottakere skal mestre sin egen helse.

I forrige planperiode var det satt som mål at Trondheim kommune skal utarbeide en plan for utjevning av sosiale ulikheter i helse sammen med NTNU og spesialisthelsetjenesten. Målet er gjentatt i kommuneplanens samfunnsdel. Helseperspektivet inkluderes nå i denne revideringen. Trondheim kommune deltar i et arbeid sammen med fylkeskommunen og NTNU for å revidere folkehelsearbeidet i henhold til ny lov om folkehelse, og en melding om folkehelsearbeidet vil bli presentert i løpet av 2013.

Status 2012: Målet er ikke nådd, og målet videreføres.

10. Brukermedvirkning

Trondheim kommune støtter Kirkens Bymisjons tiltak ”Batteriet”. Tiltaket skal støtte interessegrupper som ønsker å organisere seg, ved å tilby lokaler og kompetanse.

Ved opprettelsen av Mangfoldsrådet og prosjektet ”Dialogsenteret” har Trondheim kommune styrket dialogen med innvandremiljøene.

Status 2012: Målet er delvis nådd, men målsetningen videreføres i revidert plan.

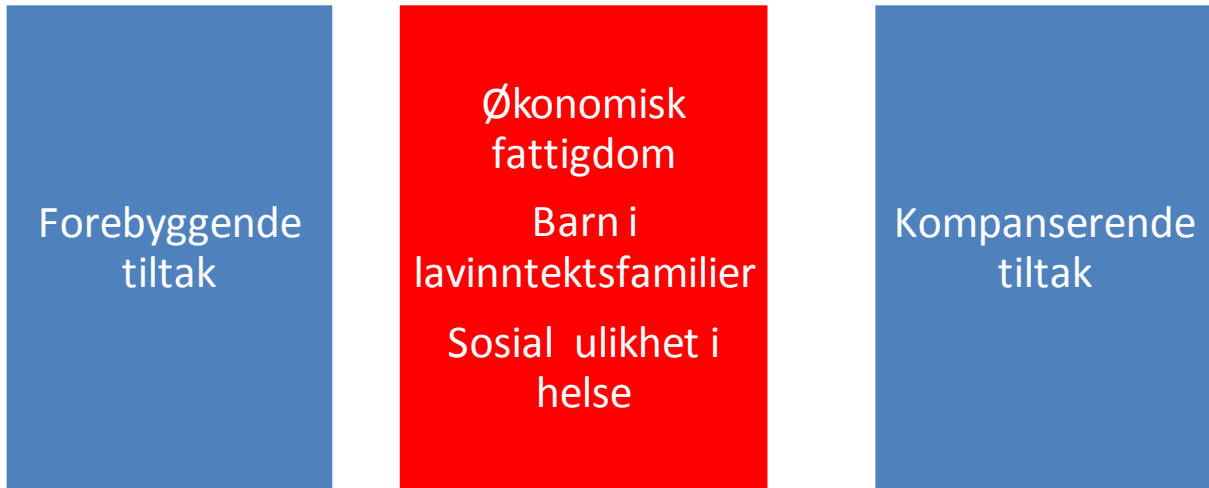
11. Kommunen skal bidra til å skape et inkluderende samfunn.

Kommunens frivillighetskoordinator arbeider med å holde en god dialog med de frivillige organisasjonene i byen. Samarbeid med frivillige er et sentralt mål for alle kommunens enheter og ett av tre felles lederavtalemål. I forprosjektet til områdeløft Saupstad/Kolstad prøves nye samhandlingformer ut, med mål om at frivillige organisasjoner, beboere, næringsliv og alle andre interesserte grupperinger sammen med kommunen skal utforme et program for området. Forprosjektet er enda ikke ferdigstilt.

Egne midler for å engasjere befolkningen er ikke stilt til rådighet, men kommunen har brukt ressurser på oppfølging av Ung-HiT (Ungdomsundersøkelsen i Trondheim) hvor bydelene har fått komme med innspill til prioriteringer som et etterspill.

Status 2012: Tiltakene er i hovedsak iverksatt, og målet videreføres ikke i revidert plan.

4. Disposisjon av revidert plan

Forebygging av fattigdom og sosiale helseforskjeller er mest effektivt, både overfor enkeltmennesket og på et samfunnsplan vil det alltid være bedre om fattigdom og sosiale helseforskjeller unngås. At barn er aktive og integrerte er både et kompenserende tiltak overfor familien der og da, men også er forebyggingstiltak slik at de, når de blir voksne, kan unngå fattigdom.

Det fremste forebyggende grepet mot fattigdom i Trondheim Kommune er skoler med god kvalitet. Utdanning er den fremste beskyttelsesfaktoren mot fattigdom, og en gjennomført utdanning vil gi høyere sannsynlighet for god helse. Gode skolerresultat i grunnskolen er den viktigste forutsetning for at en ungdom klarer å gjennomføre videregående opplæring, og synes som en langt mer betydningsfull faktor enn foreldrenes utdanningsnivå når man splitter opp disse faktorene. Nesten alle barn i Trondheim går i barnehage, og dette gir oss et nytt og bedre utgangspunkt for å ivareta både sosial og faglig utvikling, og tidlig å kunne støtte barn som strever (Falc 2012)

For å illustrere viktigheten av fullført utdanning, vil det være et sysselsettingsgap på nærmere 20 % mellom de som har fullført videregående opplæring og de som har avbrutt. Kontrollert for bakgrunnsvariabler (foreldrenes utdanningsnivå o.l) gjenstår fortsatt en effekt på 12-15 prosent. Avbrutt skolegang representerer en kraftig økning i sannsynlighet for å havne på ulike NAV-ytelser (Falc 2012).

Utdanning innbefatter også voksenopplæring. Gode norskkunnskaper og kunnskap om norsk arbeids- og samfunnsliv vil gi flyktninger og innvandrere langt bedre fotfeste i arbeidslivet, og er ofte en premisse for å kunne ha en jobb.

5. Forebyggende tiltak.

Utdanning med god kvalitet.

I Trondheim er en rekke ulike tiltak igangsatt for å hindre frafall fra opplæring og å styrke elever som har en familiebakgrunn som gir en høyere risiko for å avbryte skoleløpet.

Skolenes budsjettfordelingsmodell gjør at i skolekretser hvor foreldre gjennomsnittlig har lavere utdanning, lavere inntekt og hvor mange har flyktning- og innvandringsbakgrunn, tilføres det mer penger til skolene. For familier som har lav inntekt kan det søkes om moderasjon for barnehage og SFO. Søker må selv dokumentere sin økonomiske situasjon. Per i dag er det 700 familier som har modererte priser på økonomisk grunnlag. Alle familier får søskenmoderasjon når de har mer enn ett barn i barnehage og SFO.

Moderasjonsordningene er viktige for å sikre at barn i lavinntektsfamilier bruker barnehage og SFO.

Alle skoler skal tilby leksehjelp for 1-4 klasse. Intensjonene med leksehjelp er å bidra til å hjelpe barn med utfordrende hjemmeforhold.

Kulturskolen arbeider for å øke deltakelsen fra boområder med lav deltakelse i sine tilbud, det viser seg at det er sammenheng mellom lav deltagelse i kulturskolen og foreldrenes bakgrunn

Prosjektet *Ny GIV* har som mål å få flere ungdommer til å fullføre og bestå videregående opplæring. Dette gjøres gjennom en styrking av elevenes grunnleggende lese-, skrive- og regneferdigheter. Elevene som deltar, berømmer det pedagogiske opplegget og kaller det for *Ny GIV-pedagogikk*. Tilnærmingen er mer praktisk og skjer i mindre, homogene grupper. Erfaringene fra prosjektet kan også overføres til andre fag og elevgrupper.

Gjennom *LOS-prosjektet* samarbeider skole, hjem og barne- og familietjenesten for å bidra til at elever som er i ferd med å falle ut av opplæringen, møter på skolen. Det satses spesielt på å utvikle ansattes kompetanse i forhold til å møte elever med skolevegring. Rådmannen vil ha fortsatt fokus på rutiner for registrering og oppfølging av fravær.

Gode relasjoner mellom lærer og elev er viktig for læring, sosial deltakelse og psykisk helse. Sammen med Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP) startet derfor rådmannen høsten 2012 et prosjekt om lærer- elev relasjonen, klasseledelse og psykisk helse. *Relasjonsprosjektet* vil styrke PP- tjenestens forebyggende arbeid gjennom at BFT-

ansatte veileder ansatte i skolene. Samarbeidet med RBUP sikrer forskningsbaserte tiltak og tett samarbeid med anerkjente forskere på området.

Til tross for satsing på dette området over år, melder skolene om store utfordringer når det gjelder oppfølging av elever med stort fravær, mistriivsel og ulike psykiske vansker. Både *Relasjonsprosjektet* og *LOS- prosjektet* bidrar til positiv utvikling på området.

Rådmannen kjenner til at de skolene som serverer mat i skoletiden har funnet lokale løsninger for de familiene som har svak økonomi, slik at barn fra lavinntektsfamilier fortsatt kan delta i skolematen.

Opplæringen av minoritetsspråklige elever er organisert i mottaksgrupper (ettårig tilbud for nyankomne elever), morsmålsopplæring de første skoleårene og tospråklig fagopplæring til elever på mellom- og ungdomstrinnet som trenger støtte fra morsmålet for å bli bedre i norsk, samt voksenopplæring som både inneholder grunnskoleopplæring og språk- og samfunnskunnskap.

Det siste året har antall elever i mottaksgruppene økt sterkt. Mange av disse elevene har svært mangelfull skolebakgrunn fra hjemlandet. Flere er analfabeter og kan verken lese eller skrive på sitt morsmål. De har derfor stort behov for bistand, både for å lære norsk og for å øke sin kunnskap i øvrige skolefag. Elevene med svakest skolebakgrunn kan om nødvendig få to års intensiv opplæring i mottaksgrupper.

God kvalitet i voksenopplæringen er viktig for nyankomne flyktninger og innvandrere. Trondheim har i flere år hatt gode resultater på norsksprøvene, og det gir et godt grunnlag for byens nye innbyggere. Resultatene for introduksjonsprogrammet har ikke vært tilfredsstillende de siste årene, og kvalifiseringssenteret for innvandrere har sammen med EVO igangsatt en rekke tiltak for å bedre situasjonen. Utviklingsområdene for opplæring for voksne er beskrevet i "Plan for voksenopplæring," i "Alltid mer å lære – pedagogisk plattform" samt formannskapssak om resultater i introduksjonsprogrammet.

Områdeløft

I samarbeid med Husbanken har Trondheim kommune gjennomført et forprosjekt for å utrede grunnlaget for et framtidig områdeløft for bydelen Kolstad-Saupstad.

Områdeløft og områdetenkning vil være et sentralt forebyggende grep mot både fattigdom og sosial ulikehet i helse på et geografisk nivå. Gjennom å styrke bomiljøet, fysiske forhold og nærmiljøengasjement vil beboernes sosiale kapital kunne bli styrket og de negative tendensene i området skal bremses og forhåpentligvis snues. Eksempler på tiltak kan være områdeutforming som stimulerer til både fysisk aktivitet og sosiale møteplasser, hvor ferdsel for alle innbyggergrupper føles trygt og er tilstrekkelig tilrettelagt. Det kan også være tiltak i samarbeid med frivillig sektor som styrker innvolvingen i nærmiljøet og som legger til rette for at innbyggere med ulik bakgrunn blir kjent med hverandre. Områdeløft vil bli presentert i

en politisk sak i løpet av vinteren, og regjeringen har allerede avsatt midler til en slik satsing på statsbudsjettet for 2013.

Byutforming og folkehelseiltak for voksne.

En fysisk utforming av byen som stimulerer til sammensatte bomiljø og miljøvennlig livsstil er det primære grepet for å lage et helsefremmende bymiljø. Per i dag ligger kommuneplanens arealdel til politisk behandling. Arealdelen tematiserer disse momentene.

En byutforming hvor det er lett å bevege seg til fots eller på sykkel og hvor så mange innbyggere som mulig har tilgang til grøntareal er vilkår som legger til rette for å øke den fysiske aktiviteten i befolkningen. En satsing på utvikling av bydelssenter gjør at flere får servicefunksjoner innefor gang- og sykkelradius fra sine hjem. Tilrettelegging av markaområdene bygger ned barrierer for at så mange som mulig kan bruke disse til fysisk aktivitet og rekreasjon. Tiltak som gjøres i generell byutforming er åpne også for lavinntektsgruppene, og er sentrale for at alle skal ha lik tiltgang til slike goder. At så mange områder som mulig, både i marka og i bymiljøet, får universell utforming gjør at alle befolkningsgrupper kan bruke dem.

Satsning på kollektivtransport og tiltak som legger hinder på privatbilisme er på samme måte helsefremmende for alle grupper. I Trondheim vet vi ikke om støv- og støyprobatikk er større i bomiljøer med svake sosioøkonomisk status, men det er grunn til å tro at dette sammenfaller i deler av sentrumsbebyggelsen. En videre reduksjon i bruk av privatbil vil i så fall virke direkte inn som forebyggende tiltak mot sosiale ulikheter i helse.

Barn bør gå til skolen, og for at barna skal få gå må foreldrene oppleve skoleveien som trygg. Videre satsning på å tilrettelegge skoleveiene er et viktig tiltak for å vedlikeholde og eventuelt øke den fysiske aktiviteten blant barn og unge.

Folkehelseplan for barn og unge.

Rådmannen la i vår fram forslag til kommunedelplan for helsefremmende og forebyggende arbeid for barn- og unge. I denne planen beskrives kommunens hovedstrategier i forhold til helsefremmende arbeid for barn og unge generelt, og de spesielle tiltakene som skal iverksettes når det avdekkes at barna har en økt helserisiko. Denne planen dekker opp planbehovet for tiltak som skal virke utjevnende for sosial ulikhet i helse for barn og unge og beskriver sektorene, mål og tiltak grundig.

Introduksjonsprogram.

Nyankomne flyktninger og innvandrere samt en del familiegjenforente har rett på introduksjonsprogram. I løpet av et toårig tilpasset program skal deltakerne både lære norsk språk og få undervisning i samfunnsfag, i tillegg til et tilpasset kvalifiserende opplegg som til sammen skal legge til rette for at deltakeren avslutter programmet i jobb eller i utdanning. Rådmannen leverte våren 2012 en formannskapssak om resultatoppnåelse i introduksjonsordningen. Et vellykket introduksjonsprogram, hvor deltaker får et godt feste i norsk arbeidsliv, er et effektivt tiltak for å forhindre fattigdom i innvandrerguppene.

Kultur for alle

Kulturdeltakelse er helsefremmende, og deltagelse i kulturaktivitet og tilgang til kulturopplevelser er en komponent i samfunnsdeltakelse for innbyggerne i byen. Handlingsprogram for kultur 2010-2013 inneholder en rekke satsingsområder og tiltak. Flere av disse kan kobles til arbeidet med bekjempelse av fattigdom.

I kulturenhetens lederavtale er et mål å rekruttere barn som har få kultur- og fritidstilbud til aktivitet i frivillige lag og organisasjoner. Kulturenheten skal ha ulike lavterskeltilbud med fokus på at økonomi ikke skal være en barriere for å delta.

Kulturenheten har også tiltak rettet mot seniorer, og der et mål for enheten at flere hjemmeboende eldre benytter tilbud om kulturopplevelser. Prosjektet Dørstokkmila skal gi flere hjemmeboende seniorer kulturell aktivitet. Videre skal enheten sette i gang forskningsprosjektet Kultur for helse som forsøker å få flere seniorer ut i kulturell aktivitet og som undersøker mulige helseeffekter av dette.

Enheten har videre som mål å arbeide med å utvikle kulturtilbud for minoritetsspråklige eldre.

Bibliotekene er viktige arenaer for byens befolkning. Bibliotekene er åpne for alle, og gir lavterskel tilbud til kultur, bøker og andre medier. Bibliotekene setter i gang tiltak som bidrar til sosial utjevning, som for eksempel "Jentekvelder" og "Familiedager" med forfatterbesøk, teater etc.

Frivillighetspolitikken.

Samarbeid med frivillige har vært et felles satsingsområde for alle enheter i Trondheim kommune de siste tre årene. Samtlige enheter har hatt som lederavtalemål å initiere nye samarbeid med frivillige. Deltakelse i frivillig aktivitet er en komponent i samfunnsdeltakelse og mestring for deltakelsen, i tillegg til at frivillig innsats er sentralt for tilbud om støtte og aktivitet for byens borgere, og kompletterer kommunens tjenestetilbud.

6. Målsetninger og tiltak 2013-2017

Fattigdomstiltakene som skisseres i denne temaplanen retter seg mot økonomisk fattigdom, aktivitet for barn i familier med svak økonomi, boligutfordringer og helseutfordringer knyttet til grupper som har lav skåre på sosioøkonomiske målevariabler. I tillegg er det naturlig å definere hvilke tjenester utenlandske borgere kan forvente i Trondheim i de tilfellene de blir rammet av fattigdom.

Hovedmål 1: Alle som behøver økonomisk støtte skal få mulighet til aktive tiltak som leder mot arbeid.

Tiltak i planperioden:

- a) Alle som mottar sosialhjelp over tid skal vurderes for aktive tiltak.
- b) Ungdom under 24 skal alltid ha aktive tiltak eller være under oppfølging.
- c) Kvalifiseringsprogrammet skal videreføres med mål om at utgangen skal være enten mot arbeid eller varige trygdeytelser.
- d) Trondheim kommune skal drive kontinuerlig kunnskapsutvikling i forhold til hvilke tiltak som *mest effektivt* leder mot arbeidslivet.
- e) Trondheim Kommune skal sammen med NAV utvikle tiltak som kan gi gode kombinerte løp med arbeidsrettede tiltak og opplæring for de brukerne som behøver begge deler.
- f) Kommunens ulike ungdomstiltak skal gjennomgås i 2013 med henblikk på å sikre kvaliteten på disse.
- g) Trondheim Kommune skal søke statlige midler for å videreføre "Ny sjanse" i form av "Jobbsjansen"
- h) Kommunen skal samle inn kunnskap for å vurdere om sosialhjelpsmottakere med flyktning- og innvandringsbakgrunn har andre behov enn norskfødte sosialhjelpsmottakere.

NAV har en rekke ulike tiltak som kan benyttes for å finne en vei inn i arbeidslivet for en sosialhjelpsmottaker. Kvalifiseringsprogrammet er det sentrale virkemiddelet for å få sosialhjelpsmottakere over i arbeid, eller gi en endelig avklaring mot varige trygdeytelser for de som har så svak helse at de ikke skal i arbeid. Resultatene tilsier at programmet delvis lykkes, men at det fortsatt er et stykke igjen til målsetningene med tiltaket innfris.

Resultatene vurderes jevnlig, samtidig som det skal skje en kompetanseutvikling i forhold til hvilke typer tiltak som virkelig gir effekt for å få sosialhjelpsmottakere og andre vanskeligstilte inn i jobb.

Ungdom skal fortsatt være en prioritert gruppe for arbeidsrettede tiltak. Forskning antyder at så å si alle norskfødte sosialhjelpsmottakere debuterer på ordningen før fylte 21 år (Grebstad 2012) Dette synliggjør potensialet i godt arbeid i en tidlig fase når ungdom søker om sosialhjelp.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har i mange år støttet prosjektet "ny sjanse" Deltakerne er ungdom med innvandrerbakgrunn og innvandrerkvinner som ikke lenger har rett på språkopplæring. Tiltaket kombinerer arbeidsrettede tiltak og språkopplæring og har vist god effekt. Direktoratet signaliserer at tiltaket skal videreutvikles i form av "Jobbsjansen". Tiltaket drives i regi av EVO. I tillegg har NAV og EVO på basis av erfaringer med "Ny sjanse" opprettet et eget tilbud som kombinerer språkopplæring og arbeidspraksis for langvarige sosialhjelpsmottakere som har såpass svake norskferdigheter at de behøver nettopp en slik kombinasjon.

Nettopp disse tiltakene illustrerer at det er mulig at en del av kommunens innbyggere med flyktning- og innvandringsbakgrunn kanskje har behov for en annen innretning på sine tiltak. I lys av at denne gruppa er overrepresentert blant de som har lavinntekt og som står utenfor arbeidslivet, er det behov for å utvikle kunnskapen om hvilke ordninger som er treffsikre overfor denne målgruppa.

Hovedmål 2: Sosialhjelp er en midlertidig ytelse.

Tiltak i planperioden:

- a) Stønadstaket videreføres, for å balansere sosialhjelpssatsene mellom å gi en anstendig støtte til livsopphold og samtidig ikke være høyere enn at det alltid vil lønne seg å ha arbeid.
- b) Flyktninger som har hatt status som enslig mindreårig men som fortsatt ikke er ferdig med grunnskole skal få en livsoppholdsordning som er sammenlignbar med studielån slik at de kan ha deltidsarbeid ved siden av skolegang.
- c) Langtidsmottakere av sosialhjelp skal følges tett opp av alle parter i OSK, for en kontinuerlig vurdering av tiltak.
- d) Rådmannen rapporterer årlig om hvor mange som har sosialhjelp i mer enn tre år, og hvor mange av disse som er barnefamilier.

Å sette riktig nivå for økonomisk sosialhjelp er en balansegang. På den ene siden skal sosialhjelpssatsene være høye nok til at mottakerne er sikret et økonomisk minimum og kan ha et forbruksnivå som gir et anstendig liv for både mottaker og mottakers barn. På den andre siden må satsene ikke være høyere enn at overgang til en lønnet jobb eller til en studenttilværelse ikke gir mottaker vesentlig dårligere økonomi. Trondheim kommune ligger på samme nivå som statens satser for anbefalt støtte til livsopphold for voksne. Barnefamilier får et høyere stønadsnivå enn de statlige satsene. Satsene ble sist gjennomgått i sak 24/12. Det er innført et "stønadstak" for barnefamilier. Barnesatsene inneholder ingen

faktor for stordriftsfordeler ved flere barn, og dette har resultert i at barnerike familier har kunne få utbetalt mer i sosialhjelp enn de vil kunne regne med å tjene i lønnet arbeid. Inntektstaket er satt til kr 24 000 per familie i bo- og basisutgifter, engangsstønader kan fortsatt komme som tillegg. Med samme begrunnelse opprettholder også Trondheim kommune et lavere nivå på sosialhjelpssatsene for ungdom under 24 år. Hensikten med dette er å ikke gjøre det mer fordelaktig å få sosialhjelp enn å leve av studielån.

Barn og unge som får opphold med status "enslig mindreårig" har barnevernsvedtak og livsopphold gjennom barnevernet fram til fylte 20 år. En stor del av disse er ikke ferdige med grunnskole når de passerer 20, og mottar i dag sosialhjelp som livsopphold. Det er ønskelig at disse ungdommene fullfører skolegangen, og i tillegg er det av integreringshensyn ønskelig at de på lik linje med norske jevnaldrende har deltidsarbeid. Dette er den eneste gruppen som helst *skal ha* sosialhjelp. Sosialhjelpen reduseres i dag krone-for-krone når ungdommene har inntekt ved siden av, og dette gir ikke ungdommene noen økonomisk grunn til å skaffe seg deltidsjobb. Rådmannen ønsker å utvikle en særordning for disse ungdommene som inneholder incentiv for deltidsarbeid og som er forutsigbar så lenge ungdommene går i grunnskole.

Forrige fattigdomsplan sitt mål om at ingen skal motta sosialhjelp over tid er enda ikke nådd. Målet videreføres og rådmannen rapporterer årlig på status.

Hovedmål 3: Barnefamilier som mottar økonomisk sosialhjelp skal være kartlagt og skal motta koordinerte tjenester fra HV, BFT og NAV.

Mål for planperioden:

- a) Alle barn skal kartlegges når foreldrene søker om bistand ved OSK.
- b) Kvalifiseringssenteret for innvandrere skal ha en dialog om familieliv og barn med alle deltakerne.

Kommunal hjelp og ulike tiltak rettet mot ett enkelt menneske er ofte bortkastet om ikke hele familiens situasjon også får et fokus. Det er vanskelig å få effekt av hjelpetiltak mot barn om ikke de voksnes situasjon også bedres, likeledes er det vanskelig å få effekt av arbeids- eller utdanningsrettede tiltak mot voksne, når disse lever i en vanskelig familiesituasjon som fyller hodet og tar all energi. Familieperspektivet i tjenestene skal derfor styrkes, og det settes krav til koordinerte tjenester mot familier.

Barnas situasjon skal alltid sjekkes når en forelder søker om økonomisk sosialhjelp.

Alle OSK-partene skal ha rutiner som sikrer at barnas situasjon alltid sjekkes når voksne ber om hjelp. Rutinene skal være fulgt at et utviklingsarbeid. Om kartleggingen viser at barnas situasjon er vanskelig, skal familien drøftes i OSK-team og koordinerte tiltak skal igangsettes ut i fra et helhetlig perspektiv på familien.

Barnefamilier som har langvarig økonomisk sosialhjelp skal drøftes i OSK-team, og en koordinert målrettet innsats for å få foreldrene over i enten jobb, aktive tiltak eller avklart mot utføretrygd.

Likeledes skal kvalifiseringssenteret også ha fokus på familiesituasjonen til deltakerne, og veilede nyankomne flyktninger og innvandrere i familiefungering i Norge.

Hovedmål 4: Alle ansatte i OSK skal ha kompetanse på områdene økonomisk råd og veiledning, familieperspektiv og ungdomsarbeid.

Tiltak i planperioden:

- a) Alle parter i OSK har planer som sikrer et felles ansvar for fagutvikling med fokus på helhetlige brukerløp.
- b) Alle som søker om økonomisk bistand skal tilbys økonomisk rådgiving.
- c) Familieperspektivet skal være gjennomført ved alle OSK-kontorene ved at rutiner for arbeid rundt familiene foreligger og at ansatte har kompetanse på helhetlig familieperspektiv.
- d) Alle ansatte i OSK skal samarbeide rundt å skape en god overgang fra barne- til voksentjenester der unge brukere har vedvarende behov.

Det foreligger rutiner for hvordan man skal samhandle rundt økonomisk vanskeligstilte, rundt barnefamilier som behøver økonomisk sosialhjelp og rundt ungdom. Samhandlingen internt i OSK-kontorene er også avhengig av at partene er kjent med hverandres roller i dette arbeidet, samtidig som at alle partene skal ta et helhetlig perspektiv på disse målgruppene.

I prosjektet "kompetanse og kvalitetsutvikling" har alle enheter utarbeidet systematiske kompetanseplaner. Ved at disse prioriterte gruppene er forankret i lederavtalen for alle OSK-lederne, skal kompetanseutvikling overfor disse målgruppene være et satsingsområde.

Hovedmål 5: Boligrådgiving skal gis til alle som har vansker på boligmarkedet.

Tiltak:

- a) Boligsøkere på ventelisten for kommunal bolig skal gis råd/veiledning med mål om å oppnå privat eid/leid bolig.
- b) Kommunale leietakere med tidsbestemte leiekontrakter gis hjelp til videre boligkarriere ved å skaffe bolig på det private boligmarkedet.
- c) Booppfølgingen styrkes for å unngå at særskilt vanskeligstilte mister sin bolig.

Høye priser på både kjøp av bolig og leie av bolig gjør at mennesker med lav inntekt møter utfordringer når de skal skaffe seg bolig. Trondheim kommunes strategier i forhold til både boligforsyning og utleieboliger er beskrevet i "Boligprogrammet 2011-2014".

Boligprogrammet omhandler kommunens boligpolitikk - generelle og spesiell/selektiv del. Den spesielle boligpolitikken omhandler sosial boligfordeling og bosetting av vanskeligstilte. Strategiene er dels knyttet til kommunal boligmasse, og blant annet til muligheten for at leietakere i kommunal bolig kan kjøpe boligen de leier. Selv om Trondheim har en relativt stor mengde kommunale boliger i forhold til befolkningen, er volumet alt for lite til å løse boligutfordringene som mennesker med lav inntekt møter. Løsningen må derfor primært finnes i samspill med det private boligmarkedet. Tiltaket overfor enkeltpersoner som er vanskeligstilt, men ikke prioritert for kommunal bolig, er god veiledning og hensiktsmessig bruk av riktige virkemidler slik at man bor godt og trygt i privat bolig. I tillegg er det et mål at personer får god nok oppfølging i sin kommunale leilighet slik at de kan bli boende.

Hovedmål 6: Alle barn skal ha mulighet til å ha en aktiv fritid, også når familieøkonomien er svak.

Tiltak i planperioden:

- a) Barns fritidsaktivitet skal kartlegge som en del av OSK-kartleggingen av utsatte familier.
- b) Kulturenheten skal videreutvikle samarbeidet med OSK i alle bydeler på basis av erfaringer fra prosjektet ved Østbyen.
- c) Kommunale tiltak som rettes mot barn skal alltid inneholde en vurdering som skal sikre at de er åpne for alle, også de barna hvor foreldrene har dårlig råd.
- d) Midler til barns fritidsaktivitet skal primært ligge i barnesatsene i økonomisk sosialhjelp.
- e) Kommunen skal ha dialog med idretten for å utvikle løsninger slik at alle barn har mulighet til å delta i organisert idrett.

Kulturenheten samarbeider med NAV for å tilby kultur og fritidsaktiviteter for barn i familier som defineres som fattige. Enheten samarbeider også med Barnas INN og barne og familietjenesten for å nå aktuelle barn og unge på individnivå.

Ved Østbyen har kulturenheten fått prosjektstøtte fra NAV til å utvikle en portefølje for de aktuelle familiene som består av ferietiltak, lavterskeltilbud i nærmiljøet og ulike kulturarrangement.

Kulturenheten har etablert samarbeid med NAV Østbyen i løpet av dette året, og ser at samhandling mellom Kulturenhet og NAV er viktig å videreutvikle, for å nå barn/barnefamilier som lever på sosialtrygd og/eller i familier med svak økonomi.

Kulturenheten erfarer at lavinntektsfamilier ikke benytter de tradisjonelle kulturarenaer i like stor grad som andre. Det er derfor valgt å legge en rekke kulturtilbud til arenaer vi tradisjonelt vet har lavere terskel for målgruppen. Gjennom Barnas kulturkalender har det blitt iverksatt et stort antall kultur arrangementer og forestillinger som har vært meget godt besøkt både ved hovedbiblioteket, de lokale filialene, ved ISAK og på treffsted som Åpen barnehage tilbud.

Idrettsdeltakelse er viktig for barn. Mange idrettslag har ordninger som sikrer at foreldre med svak økonomi likevel kan la sine barn delta i aktivitetene. Kommunens samarbeider med ulike idrettslag så som Kolstad Fotball, Kolstad Håndball med flere om aktiviteter som skal fremme rekrutteringen av utsatte barn og unge til det enkelte lag, og mer generelt øke aktivitet på fritiden hos barn /unge /familier. To av tiltakene på Kolstad har vært å støtte opp økonomisk om drift av Camp Kolstad, og å bistå bidra til promoteringsarbeid for Utlånsentralen som er etablert med Kolstad Fotball. I arbeidet med revidering av temaplanen mot fattigdom ble barns deltakelse i organisert idrett trukket fram som tema flere ganger. Nye gjenbrukssentraler for sportsutstyr skal iverksettes i samarbeid med utvalgte idrettslag. Slike ordninger kan gi en lavere terskel for barn i lavinntektsfamilier for å drive med idrett, men dette avhenger av at tilbudet blir gjort kjent.

Trondheim kommune har i flere år hatt gratis hall- og baneleie for organisert idrett. Det er viktig å følge med at denne ordningen faktisk fortsatt resulterer i en lavere kostnad for de aktive. Gymsalene på skolene lånes ut på kveldstid. Det er ønskelig at barn og unge prioriteres for å få treningstid her, men det observeres at det i vel så stor grad er voksne som nyttiggjør seg tilbudet. Det vil bli arbeidet videre med å sikre at barn og unge prioriteres i fordelingen av treningstid.

Barnesatsene for familier som mottar økonomisk sosialhjelp er høyere enn statens satser. Ved å prioritere barnesatsene er det tenkt at familiene skal ha mulighet til å finansiere barnas aktiviteter. Et alternativ kan være å heller benytte midlene som støtte knytte til fritidsaktiviteter. Dette vil gi både mer byråkrati og gi mindre selvbestemmelse for brukerne. NAV kan delta i en dialog med idrettslag eller andre foreninger for å se om det finnes moderasjonsordninger som kan benyttes for familier som ikke selv klarer å finansiere barnas aktivitet.

Kommunen skal være i dialog med idretten for å finne felles løsninger som skal sikre at barn kan delta i organisert idrett uansett hvilken situasjon foreldrene er i.

Hovedmål 7: Sosial ulikhet i helse skal forebygges.

Tiltak i planperioden:

- a) Alle forebyggende helsetiltak som rettes mot hele befolkningen skal kunne benyttes uavhengig av inntekt.
- b) NAV skal bistå i å vurdere grunnstønning om økonomi synes å hindre noen i å benytte helsetiltak.
- c) Kompetanse på bruk av tolk i helsetjenesten skal strykes.

Som en konsekvens av samhandlingsreformen skal det forebyggende helsearbeidet styrkes. Ny folkehelselov krever et ekstra fokus på sosiale helseforskjeller.

Sosiale helseforskjeller oppstår av sosial ulikhet i samfunnet. Hovedsatsningene i denne planen er forebyggende tiltak mot fattigdom, gode treffsikre tiltak som løfter folk ut av fattigdom og tiltak som sikrer barns deltakelse, og dette blir de viktigste handlingene for å forebygge sosial ulikhet i helse. Det er begrenset i hvilke grad helsetjenestene kan kompensere for de sosiale helseforskjellene i samfunnet.

Folkehelseplanen for barn og unge skisserer hvordan de ulike tiltakene skal sikre både forebyggende helsearbeid og hvordan barn som er i risiko skal fanges opp av kommunale tjenester. Som nevnt er utdanning det viktigste grepet for å utjevne sosial ulikhet. Forebygging av frafall i videregående opplæring er et felles satsingsområde for kommune, fylkeskommune og NAV.

Oppfølgingstjenestene skal yte helse- og sosialfaglig bistand til mennesker med helseutfordringer knyttet til rus og psykiske helse.

Trondheim kommune skal utvikle en interkommunal modell for lærings- og mestringstilbud (LMS). LMS har til nå vært en lovpålagt oppgave for spesialisthelsetjenesten, men intensjonen er at kommunene skal ta et større ansvar etter hvert. Målgruppen for LMS er mennesker med kroniske sykdommer, dvs. personer som allerede har en diagnose som de må lære å leve med. Forekomsten av kroniske lidelser behøver ikke å være livsstilsrelatert eller ha noe med sosial ulikhet å gjøre, men det *kan* ha det – for eksempel diabetes eller sykkelig overvekt.

Frisklivssentral er en modell for kommunale tilbud for mennesker med livsstilsrelaterte problemer. De tradisjonelle temaene her er kosthold, fysisk aktivitet, overvekt og røykeslutt. Her behøver ikke brukerne å ha en diagnose. Tiltakene er som oftest diagnoseuavhengige.

Etter hvert som kommunene begynner å ta ansvar for LMS, ser vi at disse to modellene overlapper hverandre, særlig når det gjelder arbeidsform som gjerne er kursbasert med sterke islag av brukermedvirkning – særlig i LMS hvor brukerrepresentanter er med både i planlegging, gjennomføring og evaluering av tiltak. Et annet forhold som gjør at det blir mye overlapping er at kosthold og fysisk aktivitet er to faktorer som er viktige både for forebygging/helsefremming, og når det gjelder mestring av kronisk sykdom.

Disse helsetiltakene vil ha en fattigdomsrelevans fordi lavinntekt øker sannsynligheten for livsstilsrelaterte sykdommer. En problemstilling er hvorvidt tilbudene skal være gratis eller ikke, og om det skal være tilskudd til transport. Pr i dag må det påregnes en kursavgift, og transport må betales av deltakerne. Dette kan kanskje bli et problem for noen. På den andre siden blir det veldig vanskelig å trekke opp grenser for hvem som skal ha noen gratis når man kommer inn i folkehelseområdet/forebyggende arbeid. Søknad om grunnstønning kan være en løsning hvis man ikke kan dekke utgiftene.

Trondheim kommune har sammen med Likestillings og diskrimineringsombudet inngått et samarbeid for å styrke arbeidet med å yte likeverdige helsetjenester. Et viktig moment er bruk av tolk i helsetjenestene.

Hovedmål 8: Brukermedvirkning skal ivaretas i hele organisasjonen.

Tiltak i planperioden:

- a) Det opprettes et overordnet administrativt forum for dialog og brukermedvirkning for brukerorganisasjoner som ikke naturlig er representert i de valgte kommunale rådene.

Både på individnivå og enhetsnivå er rutiner for brukermedvirkning på plass, og enhetene arbeider med en stadig utvikling på feltet.

På systemnivå finnes det per i dag ikke noe forum for brukermedvirkning. Rådmannen har mottatt et innspill fra Batteriet om å opprette et forum for dialog med brukerorganisasjonene. Ideen er basert på en modell som brukes på statlig hold. Rådmannen ønsker å arbeide videre med å finne en modell hvor det kan arrangeres to årlige møter mellom brukernes organisasjoner.

Hovedmål 9: Borgere fra andre land skal kjenne hvilke tjenester de kan få fra Trondheim kommune.

Tiltak i planperioden:

- a) Trondheim kommune skal iverksette de tiltak som til enhver tid vurderes som nødvendige for å sikre liv og helse til alle som oppholder seg i Trondheim.

- b) Det skal kommuniseres klart både overfor brukerne selv og våre egne tjenester hvilke tjenester som skal ytes og hvilke tjenester som kan ytes til denne gruppen.

Det siste året har opptil 30-40 rumenere oppholdt seg i Trondheim uten å ha fast bopel her, og noen ser ut til å overvintre i byen. Det bor mennesker i Trondheim som har fått endelig avslag på sine oppholdssøker, og som således ikke har rett til opphold. Både i Bergen og Oslo har det i perioder vært arbeidssøkere fra EU som har kommet til byen uten å ha midler til å sikre sitt eget livsopphold over tid. Disse gruppene har i utgangspunktet kun rett til nødvendig helsehjelp fra kommunen, men kan også innvilges noe sosial bistand.

Rettigheter til helse og sosiale tjenester for EU/EØS-borgere reguleres av EØS-avtalen. Både EØS-avtalen og de relevante norske lover i den sammenheng beskriver i utgangspunktet rettighetene til personer som enten er i jobb eller har opptjent rettigheter i folketrygden gjennom arbeid.

Utlendingsloven Kap. 13 sier følgende;

En EØS-borger skal ikke være en urimelig byrde for offentlige velferdsordninger. EØS-borgere som oppholder seg mer enn tre måneder i Norge, plikter å registrere seg. For å bli registrert må vedkommende ha et oppholdsgrunnlag som arbeidstaker, selvstendig næringsdrivende, tjenesteyter, student eller ha tilstrekkelige midler. EØS-borgere som søker arbeid, skal melde seg for politiet eller ved et servicesenter for utenlandske arbeidstakere senest innen tre måneder etter innreise.

Med urimelig byrde menes; Man er til urimelig byrde hvis man for eksempel benytter økonomisk sosialhjelp systematisk og hyppig.

Kommunen har likevel et ansvar for å gi nødvendig helsehjelp uavhengig av en innbyggers fremmedrettsalige status. Ved eventuelt behov for nødvendig helsehjelp, kan man kontakte Legevakta.

Dersom en EØS-borger ikke kan dekke eventuelle medisinsutgifter, kan vedkommende søke om økonomisk nødhjelp fra NAV. NAV vil ut fra faktiske forhold vurdere det økonomiske hjelpebehovet.

Nødvendig helsehjelp og økonomisk nødhjelp gjelder også asylsøkere med endelig avslag og andre utlendinger uten lovlig opphold i Norge.

Når det gjelder asylsøkere med endelig avslag, kan de få et botilbud samt livsopphold på et asylmottak i regi av UDI i påvente av retur/utsendelse.

For asylsøkere med endelig avslag, både de som bor på de to asylmottakene som er lokalisert i Trondheim samt de som bor privat, gis nødvendig helsehjelp i regi av Flyktningehelseteamet. På kveldstid/natt eller helg, kan Legevakta benyttes.

I dag driver kommunen og Frelsesarmeen sammen et tilbud som gir tilgang til dusj, klær og mat tre ganger i uka. I tillegg er det skaffet til veie et mobilt toalett som står på Uffa-tomten, der rumenerne befinner seg per i dag.

Trondheim kommune skal yte nødvendig helsehjelp, og samtidig løpende vurdere behov for ytterligere tjenester når disse er nødvendig for å sikre liv og helse. Dette kan for eksempel dreie seg om å sikre forsvarlige overnattingstilbud i perioder med streng kulde.

7. Litteratur.

Falch, Torberg (2012): Presentasjon på konferansen "Unge utenfor". Publisert på www.nova.no

Folkehelsas kommunestatistikkbank på www.khs.fhi.no

Folkehelsas kommuneprofiler på www.fhi.no

Fløtten, Tone, m. fl (2011): *Kunnskapsoppsummering om fattigdom i Norge*. Publisert på www.fafo.no

Grebstad, Unni Beate (red) 2012: *Sosialhjelp og levekår i Norge*. Publisert på www.ssb.no

Helsedirektoratet (2012) *Folkehelsepolitisk rapport*. Publisert på www.helsedirektoratet.no

Herud, Eva og Naper, Sille Ohrem (2012) *Fattigdom og levekår i Norge – Status 2012*. Publisert på www.nav.no

Ifakta 2012, publisert på www.imdi.no

Levekår i Trondheim 2011.(2012) Trondheim kommune

Nordmann, Tor Morten (2009): *Inntektsfattig eller levekårsfattig*. Publisert på www.ssb.no

Schafft, Angelika og Spjeklavik, Øystein (2011): *Evaluering av kvalifiseringsprogrammet*. Publisert på www.aif.no